

דבר אל הקורא

אף שהותר לפעמים איסור לשה"ר לתועלת, מ"מ כיון שהדור פרוץ כ"כ בעוון המר הזה, והרבה קלקולים וחורבן צמחו ממנו, על כן לא יכתבו בזה שום דברי בקורת אישיים ולא יזכרו שמות אנשים כלל, ואין מטרת החוברת הזאת אלא ללמוד ולהבהיר מעט מתוך הסוגיות החמורות של הלכות שלום ומחלוקת, חינוך וישיבות, הלכות ת"ת ועסקי ציבור.

הבה נתבונן

חורף תשנ"ג

ארץ-ישראל

הרשות להעתקה, או צילום, למעוניין להביא תועלת.

הקדמה

אל תשקצו את נפשותיכם במחלוקת המכילה הגוף והנפש והממוץ, ומה נשאר עוד? ראיתי לבנים השחירו, זמחות נפחתו, ומשמחות נסמחו, ושירים הוסרו מגדולתם, ועיירות גדולות נתערערו, וקיצוצים נמרדו, וחסידיים נפסדו, ואנשי אמונה אבדו, ונכבדים נקלו ונתכוזו — בסיבת המחלוקת. נביאים נבאו, וחכמים חכמו, ופילוסופים חמשו, ויספו לספר רעת המחלוקת, ולא הגיעו לתכליתה! (אגרות הרמב"ם).

והנה אף שכבר העיד הרמב"ם שחכמים ונביאים לא הגיעו לבאר רעת המחלוקת עד תכליתה, וכ"ש אנו שלא נצליח לבאר את גודל ההפסדים של חורבן המחלוקת, מ"מ לגודל הערפול וההעלם בסוגיא חמורה זו, אין מנוס מלנסות ללמוד ולהתבונן בדברים, עד כמה שידינו מגעת.

הלכות חמורות אלו, של שלום ומחלוקת, חינוך ושיובה, תלמוד תורה ועסקי צבור, אינם מופיעות בשום סוסק, אבל הם חרוטים באש שחורה ע"ג אש לבנה, בכל דברי הימים של חכמי ישראל, מימות משה רבינו וקורח, חזקיהו ושבנא, ר' יוחנן והנהו בריוני, רמב"ם ורמב"ן, ועד הדורות האחרונים. כל דור שונה מרעהו, כל מחלוקת שונה מרעותה, אבל עיקרי ההלכות והליכות קיימים לעד, מושרשים בעומק דברי חז"ל, מיוסדים על אדני האמת והשלום, נועם המידות, וטוהר היראה.

ועתה בעת האחרונה, כאשר תדמע העין ויכאב הלב, לראות פירצות חמורות במסורת רבותינו ז"ל, סטייה חדה מן המסילה, חורבן ופרוד בכל מינה, אש המחלוקות ולהט הקרב, אין בידינו עצה אלא לחזור ולשנן היטב היטב, את עיקרי היסודות בסוגיות אלו, להבריל היטב בין תכלת לקלא אילן, בין דרכי נעם ונתיבות שלום, לבין ארחות עקלקלות.

לבנו לשמיים להשיב לב בנינו על אבותם, ויהי נועם ה' עלינו.

שער ראשון

השתלשלות המאורעות

עולם התורה עובר תהליך ארוך ומייגע, רצוף תמורות ומהמורות, במשך השנים האחרונות. הנה רק לפני כ-15 שנה, היה עולם התורה מנותק לחלוטין מעולם הפוליטיקה. איש לא התעניין ולא התעסק בעניינים אלו, מלבד התיצבות חד פעמית כל 4 שנים בקלפי. קומץ עסקנים היה מנהל את עניני המפלגה בשקט והצנע, וכל ציבור בני הישיבות ידע אך מעט על הנעשה מאחורי הקלעים במסדרונות הפוליטיים. וכך במשך שנים ארוכות היה עולם התורה שקוע בתוך כותלי ביהמ"ד, אן בדין ואינהו בדידהו.

גרמו לכך שתי סיבות עיקריות. האחת – חינוך! החינוך הישיבתי השריש עמוק בלב התלמידים, שא"א להצליח בתורה ויר"ש אא"כ הנך מוסר את כל-כולך רק לזה. "עיקר הלימוד הוא התמידי והבלתי נפסק. בלימוד התמידי הוא סוד הקדושה, וזה שעושה תורתו קרעים קרעים אסף רוח" – אגרות חזו"א.

היה זה מושכל ראשון אצל כל בן-תורה, שעסקנות שייכת לאלה שלא זכו ללמוד, לאלה שהתורה אינה מנת חלקם. בן תורה היה מתייחס לנציגי המפלגות בקורטוב של רחמנות – עסקנים אשר לא זכו לקבוע את גורלם באהלי התורה, ואשר נגזר עליהם לבלות את זמנם במסדרונות החשוכים של הכנסת, ולשחות במים העכורים של הפוליטיקה.

אפי' בימי בחירות לא נסגרו הגמרות, לא נדמו קולות הלימוד, ולא נשבו רוחות זרות בהיכלי התורה. הנה למשל בימי הבחירות בשנת תשכ"א, דרש הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל בפני תלמידיו: אל לנו להכניס בישיבה רוחות חדשות, כי יסוד הישיבה נוסד להתעלות בתורה, ודברים נוספים אסור להכניס לתוך הישיבה, ואיני מקנא באותם שמכניסים לעולם הישיבה רוחות נוספות, אף שכוונתם לשם מצוה, כי עייז מחריבים רחמ"ל את הרבים, ואף שהוא לשם מצוה, מ"מ אין לזה מקום בהיכל הישיבה, כי אסור להניע את הישיבה, כי הישיבות הם כלל ישראל, עכ"ל.

החינוך הקדוש הזה בתוך כותלי הישיבות, הצליח להעמיד אלפי תלמידים אשר תורתם ואומנותם, ואין להם בחייהם שום עסק מלבד היות דאביי ורבא, כראוי לכל בן תורה הצועד במסילה.

והסיבה השניה, שהפוליטיקה החרדית היתה מאד משעממת! היתה לנו מפלגה אחת בלבד – אגודת ישראל, ובה 4 חברים בדיוק, לא פחות ולא יותר, כמעט ללא שנויים במשך שנים ארוכות. כבר לפני הבחירות היה ידוע מראש שלא צפוי שינוי משמעותי, והתוצאה הסופית לבטח תהיה די משעממת.

בנוסף לכך ישבה אגו"י תמיד באופוזיציה, ללא שום עמדות מפתח ורסן שלטון. אמנם היו לאגו"י הישגים במשך השנים, אבל רובם ככולם היו בהצנע, ובהסכמים חשאים עם מפלגות השלטון, ללא פרסומת ובלי קול רעש גדול, וכך הצטיינה אגו"י כמפלגה שאינה מעוררת סקרנות אצל בני הישיבות, ואינה "מצליחה" להטרידם מלימודם.

מאוחר יותר חל מהפך בפוליטיקה החרדית – אגו"י נכנסת לקואליציה! לפתע מקבלת המפלגה החרדית נתח מתוך העוגה הממשלתית. לפתע נכנסים חרדים ותופסים עמדות כח בצמרת השלטון, כלי התקשורת מתחילים לדווח בהרחבה על החרדים, הנציגים מתראיינים לעיתים תכופות, ואגו"י נהפכת למפלגה רועשת ותוססת, לא פחות ואף יותר מכל מפלגה אחרת, וכבר סוף-סוף יש לבני הישיבות על מה לדבר ובמה להתעניין.

אח"כ קמה תנועת ש"ס. לראשונה בתולדות היהדות החרדית בא"י – יש שתי מפלגות חרדיות! עכשיו כבר באמת מתחיל להיות מעניין. כמו כל דבר חדש שנולד, גם ש"ס מעוררת הרבה ציפיות והרבה סקרנות. עולם התורה מוצף ניחושים והשערות – האם תצליח ש"ס בבחירות? האם תעבור אחוז חסימה? מי יהיו הנציגים ומי יהיו הרבנים שלה? האם תהיה מוצלחת יותר מאגו"י או לא? ועוד כהנה וכהנה שאלות ותהיות. לראשונה, ניצב בן תורה בפני התלבטות מעשית למי להצביע, במי לבחור? לראשונה, ניצבות שתי מפלגות חרדיות לבחירות, ועולם התורה הוא שצריך להכריע ביניהם.

מאוחר יותר נולד העתון "יתד נאמן" – עתון מיוחד לבני תורה! היה לנו הרבה בקורת על "המודיע", הרבה תרעומת, ותלינו הרבה תקוות בעתון החדש, עתון שיהי' למופת, עתון שיצליח להנחיל ערכים לעולם התורה, וגם מחוצה לו. אבל האכזבה המרה לא איחרה לבא, והנזק הראשוני היה בעולם הישיבות, בתוך בית המדרש פנימה.

עתון "המודיע" היה מאז ומעולם ידוע כעתון משעמם ביותר. הכותרות לא היו רעשניות, החדשות לא מרתקות, תמונות כמעט ואין, והדיווחים לא תמיד טריים ומעודכנים. והסיבה פשוטה, משום שלעתון לא היתה התחרות עם שום עתון אחר. העיתונות החילונית למשל, פרועה מאד ומושכת מאד, בגלל התחרותיות. כל עתון צריך למשוך את לקוחותיו, והמון כסף והמון מאמץ מושקע כדי להיות מרתק. כותרות זועקות לשמיים, ותמונות צבעוניות גדולות, וחדשות מנופחות וסגנון מפקפק – אלו יוצרים תפוצה טובה לעתון.

ואמנם כצפוי, מרגע שהתחילה תחרות בין שני עתונים חרדים, התחילה השיטה והסגנון החילוני לחדור לתוך העתונות החרדית. "יתד נאמן" מתחיל בכותרות גדולות בעמוד הראשון, הסגנון נהיה מושך ומסקרן, ולראשונה התחילו להופיע תמונות של מטוסי-קרב, אוניות מלחמה, מסוקי תקיפה, חיילים וצבא, וכל דבר שיכול למשוך את העין, ועורכי "היתד" אף זכו לתשבחות מפורשות מפי אנשי מקצוע חילוניים, על רמת הביצוע של העתון... וכמובן מיד אח"כ מתחיל גם "המודיע" לחקות את "היתד", שלא לפגר חלילה בתחרות. וכך זכה עולם התורה לשני עתוני בוקר מקצועיים, המסוגלים להעסיק כל בן תורה במשך שעות ארוכות ביום...

בנוסף לכך היה שרוי "היתד" במשבר כספי חמור מאז ראשיתו, ומובן מאליו שהפתרון הכלכלי הוא לדאוג להפצה רחבה של העתון. וכך נוצר מצב, שבני התורה הוצפו בקריאות נרגשות של רבנים ואישי ציבור, להרחיב את תפוצת העתון, להרבות מנויים ככל האפשר, ולחזק את העתון המייצג בנאמנות את דעת התורה. ובאופן טבעי בשעה שהכל עסוקים בדאגה כנה לעתידו ועושרו של העתון, לא נשמע מנגד הקול הזועק לשמיים – מי בכלל אמר שבן תורה צריך לקרוא עתון כל יום? ממתי זקוק בן תורה לעתון מושך ומרתק שיעזור לו לבזבז כ"כ הרבה זמן כל בוקר? וכי לא די לו לבחור שקדן לקרוא אחת לשבוע או לחדש, תקציר של כל המאורעות האחרונים, כדי לקיים את המצוה הקדושה של קריאת עתונים? וכי כל החדשות הפוליטיות והמסחריות והכלכליות והצבאיות הם דעת תורה? וכי זאת "דעת תורה" להלעיס את עולם התורה בכ"כ הרבה חדשות מיותרות? וכי אי אפשר להדפיס רק מה שנצרך לבן תורה ע"פ רוח התורה?

ואמנם עלה רעיון נכון, להדפיס אחת לשבוע במסגרת העתון תקציר של כל מאורעות השבוע, ובראש התקציר יכתב מפורשות, שהוא נועד לעמלי תורה שאין זמנם פנוי לקריאת עתונים. ואמנם לא היה הדבר מציל את כל הכלל, אבל לפחות מועיל לכלל כולו כתזכורת, שבעצם קריאת חדשות אינה חובה ואינה מצוה, וכל הממעט ה"ז משובח! אבל הרעיון נגנו מיד. שכן אם נעשה כך, הרי יהיו אברכים רבים שלא יחתמו מינוי על העתון כלל, אלא רק ישאלו

משכן או ידיד את הגליון השבועי לעמלי תורה, ויסתפקו בכך ותו לא, וא"כ יגרום הדבר הפסד וחסרון כיס לעתון. וכך שקע הרעיון, בלהט העשייה והתנופה לביצור חוסנו של העתון...

וכך לאט לאט עבר עולם התורה תהליך ארוך וכאוב, תהליך של חדירת הפוליטיקה והחדשות לתוך כותלי בית המדרש. לא עוד ענין פנימי של חברי המפלגה, לא עוד עסק של בטלנים וחסרי מעש, אלא "עסק" של כל עולם התורה. כולם מתעניינים, כולם יודעים, חוקרים ודורשים, שואלים ומשייבין, כאילו היה זה אחת מן הסוגיות החמורות שבש"ס!

בשלב זה של התהליך, לא היה עולם התורה מעורב בפועל בעשיית פוליטיקה, אלא רק בגדר מתבונן ומתעניין, עד אשר קם לפתע ארגון חדש, ארגון בני תורה – אב"ת. לראשונה בתולדות עולם התורה, מגייסים אברכים ובני תורה לעסקנות פוליטית ממש. לראשונה מאז נוסד עולם הישיבות בליטא, נסגרות הגמרות בשביל ארגון פוליטי... במהירות רבה מקימים סניפים בכל רחבי הארץ, דרושים רכזים אזוריים, מטות הסברה, מטות ארגון, מתנדבים ופעילים. ומה קורה ביתד נאמן? העתון כולו מלא חדות גיל אין קץ, והוא אף מספר בשמחה רבה, כיצד ראשי ישיבות "תורמים" את מיטב הלמדנים לצורך הקמת הארגון... מי האמין שזהו החינוך הקדוש שיתד נאמן ינחיל לעולם התורה? מי פילל שעתון בני תורה יהא מסוגל להנות מן העובדה, שטובי הלמדנים נוטשים את הגמרא ועוברים לפוליטיקה? מהיום לא די להתעניין בפוליטיקה – צריך לעשות פוליטיקה!

וכך תוך תקופה קצרה קמה מפלגת דגל התורה. כל עולם התורה מגויס למלחמת קדש להצלחת הרשימה. בני ישיבות מתפזרים בכל רחבי הארץ, אברכים עוברים מדלת לדלת, בני תורה חובשים את ספסלי הקלפיות, ילדי תשב"ר מחלקים עתונים חינם ברחובות, והכל נושאים תפילה לשלמו של הדגל! הכל תגיגי ועסיסי, צוהל ושמח, רק היכלי התורה נשארו לבד ביגונם, שוממים ומיותמים...

במערכת בחירות הכל מותר – לרומם רבנים ולהשפיל רבנים, לקרב רחוקים ולרחק קרובים, לחלק ברכות, קללות, שבועות ונדרים, ומה לא? דגל התורה מגישה תשדירי תעמולה ברדיו, והיתד אינו מתעצל לכתוב כל פעם בעמוד הראשון למעלה, מתי בדיוק כדאי להאזין לרדיו! כן, גם זאת תרומה חינוכית צנועה, של עתון היתד לעולם התורה!

מערכת הבחירות עברה, נצחון מרשים לדגל התורה, (חוץ מהנצחון הצורב של אגו"י בשיתוף חב"ד), ומתחיל משא ומתן קואליציוני. משא ומתן ארוך ומייגע, שנמשך קרוב לחודשיים, עם הרבה תהפוכות ותמורות בדרך.

במשך כל הזמן הזה היה עולם התורה שקוע בסוגיא חדשה בש"ס: מערך או ליכוד, צרה או רחבה, פנים או דתות, מפעל הפייס או מינהל מקרקעי ישראל, סוגיא חשובה ויסודית מאד, המהווה אבן פינה בדרכו של כל בן עליה!

נסתיים סוף סוף המשא ומתן, דגל התורה מתכבדת לשבת באופוזיציה, ובני התורה יכולים לחזור לתלמודם. אבל טרם נרגעו הרוחות מלהט הבחירות, וכבר מצחצחים חרבות לקראת המערכה הבאה – הבחירות לעיריה. ושוב אותו מחזה חוזר על עצמו, ילדים עם עתונים, בני תורה בעסקנות, והתורה – בקרן זוית... חורף תשמ"ט יזכר בדברי הימים, כאחד החורפים הקודרים והעצובים ביותר, בתולדות ימי עולם הישיבות...

חלפו כמה שנים, ושוב בחירות. אחוזי החסימה הועלה, ו"הדגל" הורד. הפעם יש רשימה משותפת של כולם, דגל, אגו"י, פא"י, ומוריה. יש אמנם ויכוחים, חיכוכים, ותחרות פנימית, אבל רשימה אחת משותפת! לב מי לא ישמח על ביעור נגע המחלוקת, על סיום המלחמה, אבל השמחה מהולה בהרבה תמהון... אם כן למה זה אנוכי? אם כן לשם מה כל כך רבנו ונלחמנו זה בזה? מה הרווחנו מכל הגיהנום שעבר עלינו? איזה בשורה הביא הדגל לעולם התורה, מלבד החורבן והשממון, העצבות והקדרות, הפליאה והתמהון...

עולם התורה של היום, אינו אותו עולם שהיה לפני עשור שנים. בן תורה צעיר שנכנס היום ללמוד בישיבה, הרי הוא נכנס לעולם שונה לחלוטין, מזה שנכנס אביו או אחיו הגדול. נכון, עדיין לומדים ומתעלים, אבל החינוך והאווירה, הזוך והטהור, השקידה על הקדש והניתוק מן החול, אינם כבראשונה. קשה לדעת אם נצליח אי-פעם להחזיר את עולם התורה לקדמותו, לסובב את השעון עשר-עשרים שנה אחורנית, אבל לפחות תהא החוברת הזאת, גל-עד ונר זכרון לאותו עולם קדוש וטהור, שהיה ואיננו...

שער שני

הסתאבות

חוקרי העיתים ודברי הימים, מקדישים הרבה זמן ותשומת לב, לא רק לחקור את המאורעות עצמם, מה אירע ואיך אירע, אלא גם מדוע אירע! מהו פשר הדברים, מה גורם להשתלשלות המאורעות, מה הסיבה ומה המסובב? וכך מגיעים החוקרים לכללי היסטוריה! כללים החוזרים על עצמם פעמים רבות בקורות העיתים, בדורות שונים ובארצות נפרדות. כל מקרה ומקרה לגופו, כל פרט ופרט לעצמו, אבל הכללים עוברים בדרך הטבע כחוט השני בין המאורעות השונים.

אחד מן הכללים הידועים ביותר, הוא תהליך עלייתה ושקיעתה של אומה! בתחילה העם מלוכד, מאוחד, צועד יחדיו. יש הרבה שאיפות, הרבה תקוות, הצבא מתחזק, הכלכלה פורחת, והשגשוג גובר והולך. בחצר המלכות שוררת אחדות, כולם נרתמים למען המטרה המשותפת. כובשים ארצות, פורצים גבולות, שולטים על יבשות, גוברים מיסים, מחוקקים חוקים, בונים ערים ומצודות – ממלכה לתפארת! אח"כ מתחיל תהליך של הסתאבות. כבר אין שאיפות גדולות, אין להט של עשייה, כל אחד מתחיל לדאוג לעצמו, לנתח שלו. יש מריבות, מחלוקות, זה מושך לפה וזה לפה, זה לעצמו וזה לעצמו – התפוררות פנימית! עפ"י עוד יחלפו שנים עד שהאומה תשקע ותרד, אבל שורש הדעיכה נעוץ בהסתאבות הפנימית!

כמה עגום ומדכדך לראות, איך שתהליך זה עובר גם עלינו! עולם התורה עלה על המוקד בשואת אירופה. עלה הכורת והכרית את ארזי הלבנון, אדירי התורה, רבנן ותלמידיהון. אח"כ, מוצלים מאש שרידי חרב, עלו רבותינו ארצה, לבנות ולייסד מחדש את עולם התורה. במתי מעט, בתמצית דם הנפש, הקימו את עולם הישיבות. גם כשהיו חילוקי דעות, הכל נמוג בלהט העשייה! גם כשהיו מחנות מחנות, הכל היה צבא אחד!

עברו שנים, עולם התורה התפתח, התבצר, התבסס. נפתחו ישיבות, סמינרים, תתי"ס, חדרים, מתיבתות, מוסדות. תנועת התשובה מתחילה לפרוח, רבבות רחוקים באים להסתפח לממלכת התורה, ממלכה לתפארת!

והנה לא עבר יובל שנים, וכבר מחלוקות! עוד לא נדמו קולות המלחמה באירופה, וכבר מלחמות אחים! עוד לא שקטו הלבבות מזוועות הגולה, וכבר קול ענות גבורה, חרב איש ברעהו! במקום לחגור חרב להלחם בחילונית וטומאתה, נלחמים זה בזה! במקום לשנס מתניים כנגד הכפירה והבערות, נאבקים איש באחיו מי בראש! ריב ומדון בכל פינה, מצה ומריבה, הסתאבות פנימית!

עולם התורה שסוע לגזרים, חסידים וליטאים, אשכנזים וספרדים, זה בכה וזה בכה. קשה למצוא יהודי אחד שלא נפגע מן המחלוקות, שלא נכוה מן הגיהנום של שנאת חנם. הרבה משפחות בתוכינו, מעורבות יחדיו – חסידים וליטאים, אגודאים ודגליים. כמה מריבות משפחתיות נגרמו, כמה סכסוכי שכנים, כמה חרחורי רב, בין ילד לרעהו, בין איש לאשתו. הרבנים המטפלים בבעיות של שלום בית, יודעים לספר על המון בעיות כאובות של זוגות, שנוצרו באש המחלוקת. עליה תלולה בפניות של אברכים לעצה, פניות של הורים להדרכה, והלב כואב ודואב, שותת דם... זוהי תוצאה ישירה מן החרב החדה, שגזרה אותנו לשני מחנות!

ומן הידוע כי המלכויות והמדינות אינם נחרבות אלא בשביל המחלוקת, יודבר ידוע כי שלום העיר וההנהגה שבה, הכל הולך לפי המנהיגים, שכן דרשו ז"ל הכל הולך אחר הרועה וכו', ובזמן שאין הרועים נוהגין כשורה, רבו המחלוקת בין בני העיר, וכולם מפוזרים כצאן שאין להם רועה" (רבינו בחיי בכד הקמח ערך שלום).

שער שלישי יהדות הגולה

ברם לא רק בארץ נגרמו נזקים. רקב המחלוקת הניב פירות באושים גם מעבר לים. עולם הישיבות בא"י, היה בדור האחרון, דוגמא למופת לכל העולם כולו. מיטב הבחורים מגיעים ארצה ללמוד ולהתחנך כאן, אם מארה"ב או מקנדה, מאנגליה או מצרפת, ומשאר קצוות תבל. אין כמעט ריכוז חרדי ברחבי העולם, שאינו שולח ממיטב הכשרונות ללמוד ולהתפתח דוקא בארץ, הם מכירים בעובדה, שר"ב בנין עולם התורה נמצא כאן, וכדאי לשלוח ממרחקים כדי להתעלות בארץ הקדש. וכשם שקיים הדבר בבני ישיבות, כן נכון הדבר בבנות, שמשפחות רבות שולחות את בנותיהן לכאן, לפחות לשנה-שנתיים, על מנת לבנות את עולמן הרוחני בארץ, וכבר נוסדו כמה וכמה מוסדות בארץ, במיוחד לצורך חינוכן של בנות אלו. יש בזה גם הרבה כבוד שמיים, שמציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, וצעירי הצאן מכל קצוות תבל, גולים למקום תורה, לארץ הקדש.

אבל היום המצב נראה קצת אחרת. יהדות הגולה מתקשה מאד להבין בשביל מה אנו מתקוטטים? לשם מה כל המחלוקות הללו? מדוע אי-אפשר לחיות בשלום ובאחדות במחנה החרדי? בימי הזעם והמדון, כשפרצה המחלוקת בין האגודאים לדגליים, היתה כל הגולה כמרקחה. בעומדם מן הצד, בהתבוננם עלינו ועל מעשינו, היינו בעיניהם כחידה סתומה. רבים מהם לא הסתירו את דעתם. ניתן היה לשמוע לא מעט לעג וקלס, פליאה ותמהון. היו שאף התייחסו אלינו כמו לילדים בגן, שמתקוטטים ורבים בלי הפסק, והגנת לא הצליחה להשתלט...

האימון וההערצה שיהדות הגולה רחשה לעולם התורה בארץ, ירדו פלאים. והדבר התבטא מיד במספר התלמידים הנשלחים ארצה. שום אב ושום מחנך, אינו מעונין לשלוח את בנו ותלמידיו, לתוך גיהנום פוליטי של שנאת אחים. ישנם מעטים שאף קראו לבניהם לשוב הביתה, עד יעבור זעם... במשך הזמן כשנרגעו הרוחות ושקעה האש, התחילו שוב לבוא ארצה, אבל האם יכול משהו לאמוד, כמה הפסידו אותם צעירים שלא הגיעו? כמה נגרע ערכם

ומעלתם? כמה ת"ח וצורבים יחסרו ליהדות הגולה? האם יכול בשר ודם להעריך, כמה השפלה וחילול כבוד שמים יש בדבר, שעניי כל ישראל נשואות לעולם התורה בארץ הקדש, ועולם התורה עולה בלהבות אש המחלוקת... כמדומה, שכבר יובל שנים, לא היה כזה עלבון צורב לכתר התורה...

שער רביעי

עולם החסידות

וכך בדיוק קורה גם בעולם החסידות כאן בארץ. במשך שנים ארוכות היו מגיעים חשובי הצעירים להתחנך דוקא בישיבות הליטאיות. משפחות מפורסמות ומפוארות ביותר במחנה החסידי, היו מחפשים שידוך עם חתן שגדל דוקא בזרם הליטאי. היתה להם הערצה פנימית כנה, לחינוך וללימוד הליטאי, והדבר הניב פירות ברוכים מאד, החל בלימוד ודרכי לימוד, וכלה בחינוך והלכה.

אבל היום הכל השתנה מן הקצה אל הקצה. המריבות והמחלוקת, השנאה וההשמצות, כמעט ולא מאפשרות למשפחה חסידית, לשלוח בנים לישיבה ליטאית. אפילו אם ירצו לשלוח, הרי הבן ירגיש זר ונכרי, עלוב ונעלב, בין כותלי הישיבה, וגם משפחתו תחשב כמורדת בדרך החסידות. כל ההערכה לישיבות הליטאיות ירדה, ובמקום כבוד ויקר רוחשים זרות וקלון, ואף שמותם של מנהיגי הליטאים, נישאים בפי הילדים, ברב לעג וקלס.

קשה מאד לדעת, אם הדברים ישתנו בעתיד. אחרי שהונפה החרב, ואחרי שנגזרו המחנות, ואחרי שנבדלו הדרכים זו מזו, קשה לדעת אם יתאחה הקרע, ואפילו אם יתאחה האם תחזור תפארת הליטאים למקומה, והאם ישובו בני החסידים להתדפק על דלתות הישיבות. קל מאד להרוס ולקלקל, אבל אח"כ קשה מאד לתקן...

שער חמישי עולם התשובה

תנועת התשובה בדורנו היא כחידה סתומה. כיצד שבים בנים לאמונת אבותם, כיצד זונחים הבלי העולם ותעתועיו, כיצד קמים בזה אחר זה מתוך עמק הבכא והכפירה, ובאים לחסות בצל השכינה. רבים ניסו להסביר ולנמק פשר התופעה המופלאה הזאת, אבל לא יכלו לה. עובדה היא שאין התופעה מוגבלת לשום מקום מסוים, או ארץ מסוימת, או חברה או סביבה. כשם שהפלא הזה מתרחש כאן בארצנו, למרות גלי ההסתה ברחוב החילוני, כך קורה הדבר בארה"ב, למרות ריבוי התאוות וחמדת הממון, וכך ברוסיה, למרות אימי השלטון ומשטר הכפירה. כל הסבר ונימוק שנפרש במקום אחד, לא יועיל כלל למקום אחר, ואין זאת אלא כי רוח ממרום היא, רוח טהרה וחסד, להשיב ישראל לאביהם שבשמיים.

כל יחיד ויחיד אשר מצליח לחזור בתשובה, הרי זה כמעט בבחינת נס. רבים המקטרגים ורבים המסטינים, הרבה מכשולות והרבה כשלונות, ואעפ"כ קם היחיד וחוזר. תהליך התשובה של כל יחיד כזה, הוא עפ"י תהליך ארוך ומפרך, ואפשר לחלקו לשלשה שלבים. בשלב ראשון, רק מתעניינים ושומעים, או מתוך חיפוש אמת או רק סקרנות. אח"כ מתלבטים באמת, מה האמת ואיפה האמת. ולבסוף מחליטים ועושים, מקבלים עול, והולכים מחיל אל חיל.

תבערת המחלוקת הכתה בתדהמה את עולם התשובה. פעורי פה, אחוזי תמהון, נצבו החוזרים מול האש המתלקחת לעיניהם. קשה לתאר במילים, איך מרגיש בעל תשובה, כשהוא רואה את עולם התורה שסוע לגזרים, מנותח לנתחים. אין זה מענינו כלל, מי אשם במחלוקת, מי התחיל ומי המשיך, מי גרם ומי נגרר. הוא פשוט לא מסוגל לראות את עולם התורה, שוקע בתוך חבית בוערת של שנאת חינוס. דלות הן המילים מלהביע את עומק תחושתו של החוזר, שיקדה בלבו הערצה וחרדת קדש לעולם התורה, ולפתע ראה אותו בקלקלתו, טובע עד צואר בתהום השיטנה והכחש...

כל מי שמעורה בעולם התשובה, יודע היטב כמה רפיון וחורבן גרמנו להם. מי שהיה בשלב של חיפוש והתענינות, התרחק ונסוג, אטם את אזנו. וכי מה יש להתעניין ולחפש, בעולם של ריב ומדון. מי שהתלבט, נפל שדוד. מי שהחליט והתחיל, נסוג אחור. וכי איך אפשר להתקרב ולהדבק, בעולם של שנאת אחים. איש אינו מסגול כלל להעריך, כמה נשמות תועות הלכו לאיבוד, כמה נשרפו חיים בתבערת המחלוקת, הם ונשיהם וזרעם אחריהם... וגם אותם שעמדו בנסיון, והצליחו בסופו של דבר להתגבר ולחזור, מי יוכל לשער כמה זמן זה ארך להם, כמה שבתות חיללו בנתיים, כמה רפיון וחולשת הדעת, כמה דמעות ויסורי נפש...

נכון אמנם שהעתונות והתקשורת החילונית, הגזימה וסילפה הרבה, שהרי זהו תפקידה של התקשורת, אבל מה אתנו? האם אין ידינו במעל הזה, להבאיש את ריחנו בעיני הרחוקים? האם נוכל לענות ביום פקודה, ידינו לא שפכו את הדם הזה... או שמא נאלץ להודות באמת המרה, אבל אשמים אנחנו על אחינו...

שער שישי עולם הישיבות

אבל יותר מכל יכאב הלב, על החורבן וההרס בתוך הקדש פנימה, בתוככי עולם הישיבות. "כי אסור להניע את הישיבה, כי הישיבות הם כלל ישראל". (הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין). לא הרי חורבן בחוץ כחורבן בפנים, לא הרי חורבן בקדש, כחורבן בתוך קדש הקדשים...

לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן. (שבת קי"ט ב'). אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן. (שם). אין מבטלים תינוקות של בית רבן אפ"י לבנין בית המקדש. (שם). גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, יותר מבנין בית המקדש, יותר מהצלת נפשות. (מגילה ט"ז ב').

הלכות אלו היו מאז ומעולם, אבני יסוד בעולם התורה, והן חרוטות בכל דברי הימים של עולם הישיבות לדורותיו. גם בעיתות משבר, צרה וצוקה, לא נדמו קולות הלימוד. גם לצורך מצוה, חסד צדקה והצלה, לא ננעלו היכלי התורה. לא ניתן לשער כלל, כמה מצוות וחסדים, קרוב רחוקים ופדיון שבויים, יכולים בני התורה לפעול ולעשות, ואעפ"כ שבת בבית ה'... רבבות חילולי שבת, איסורי כרת וסקילה, ניתן למנוע ולהציל, אם רק יותר לבני הישיבות לצאת החוצה... בצמאון הגובר והולך היום, בקרב אחינו הרחוקים, אין גבול למה שאפשר לפעול ולעשות, ואעפ"כ גדול תלמוד תורה יותר...

הדברים כה פשוטים ומובנים, כה ידועים ושגורים, עד שמגיעה מערכת בחירות... לפתע משתנים כל סדרי בראשית, מן הקצה אל הקצה. תינוקות של בית רבן בשווקים, צעירי הצאן ברחובות קריה, והיכלי התורה שוממים... ורבים רבים עומדים ותמהים. לבנין בית המקדש – לא, אבל לכנסת המינים – כן?! להצלת יהודים משמד – לא, אבל לגיוס קולות – כן?! למען אמונה וקדושה – לא, ולמען פוליטיקה – כן?! עולם הפוך ראיתי...

המוני בני תורה יצאו לשווקים ולרחובות, מבית לבית ומעיר לעיר, מדן ועד באר שבע, לדבר ולהסביר, לשכנע ולפעול, למען הרמת קרן הדגל! מי יוכל לאמוד, כמה ברכה וקדושה היתה מתרבה בעולם, אילו כל אותם המונים

רבים, היו מדברים על אמונה בבורא עולם, במקום אימון בחברי כנסת! היו מסבירים את כל התרי"ג מצוות, ולא רק את המצוה הקדושה של הנפת הדגל! היו פועלים לבער את הכפירה והתועבה, ולא רק לבער את אגו"י מן הארץ...

אבל מעבר לשעות ולימים, לאלפים ולרבבות, שגזל "הדגל" מעסק התורה, הרי גזל הוא את הראש והלב... כל ר"מ ומשגיח בישיבה יודע מן הנסיון, שעיקר הצלחתו של בן תורה, תלויה לא רק במספר הימים והלילות של התמדה ליד הסטנדר, אלא בעיקר בהיות הראש שקוע כולו בעומק הלימוד, ובהיות הלב מסור. כולו לעמל וליגיעה. מי ששוקד על תלמודו בכל רמ"ח ושסי"ה, בכל נימי נפשו, וכל מחשבותיו בהויות דאביי ורבא בלבד, חזקה עליו שיצליח, גם אם אינו מופלג בכשרון. אבל מי שראשו והגיון לבו קרוע לגזרים, חציו לה' וחציו לכם, קשה להאמין שיצליח בתלמודו, אף אם נתברך בכשרון רב ביותר.

החדירה של הבלי הפוליטיקה לתוך היכלי התורה, אינה מאפשרת לראש וללב להתמסר בשלמות. אין מנוח לראש, ואין מרגוע ללב, והתורה נעשית קרעים קרעים. כמה כואב הלב, לראות את צעירי צאן קדשים, רכונים יום יום על דפי "היתד", מתגודדים בכל פינה, צמאים לכל פירור של ידיעה חדשה מן הרחוב, כמהים לדעת מה קרה ומה אירע, שלא יפסידו חלילה מאומה מעסק החדשות. כמה עגום ומדכדך, להתבונן בבן עליה, אשר עולמו הרוחני מנותח לנתחים, נתח ללימוד ונתח לאיבוד, נתח לחכמה ואוצרות הרוח, ונתח להבל ורעות רוח...

כל מי שראה את עולם התורה לפני עשרים שנה, ורואה היום, אינו יכול שלא לחוש בכאב וביגון. הרבה שיעורים והרבה שיחות מוסר הדהדו בין כותלי הישיבות, במשך כל השנים ההם. איש לא דיבר ולא דרש בפני תלמידיו, מלבד בעסק התורה והיראה, ולא עלה על לב איש, להטיף בפני הצאן דרשות ותוכחות, על הבלי הפוליטיקה. אבל עתה שהותרה הרצועה, ועסק המפלגות נעשה נחלתו של עולם התורה, וכל חדשות הרחוב שגורים בפי התלמידים, שוב אין הלבבות מסורות לדי אמות של הלכה בלבד. החומה הבצורה שהפרידה פעם בין הקדש ובין החול, נפלה לארץ. החומה הבצורה שהגנה בפני כל הרוחות הזרות, קרסה תחתיה, ועולם התורה טובע בים העכור של פוליטיקת ההבל...

זאת ועוד אחרת. כל מי שיד לו בחינוך ישיבתי, יכול להעיד מנסיונו האישי, שלפעמים תקופה קצרה אחת, של ירידה ובטלה של בן תורה, יכולה להכריע את כל גורל חייו... די בזמן חורף קודר וחשוך אחד, שבן תורה אינו רואה ברכה בתלמודו, וכבר הוא חש תחושת ריקנות, שאיפותיו הטהורות

הולכות הלוך וחסור, וכולו אומר כשלון... מעמדו ירוד, וקשה לו למצוא חברותות לזמן הבא. מצב רוחו מתדרדר, והוא הלך מדחי אל דחי, באפס מעש ובעמל לריק. ועוד מעט וכבר הוא עסוק בשידוכים, ושוב אין לבו פנוי לעמל החכמה, ושוב אין בו העוז להתנשא שנית, ולהתחיל מבראשית.

אין שום תחליף לימי הנעורים. אין תחליף לשנים הברוכות והפוריות של גיל הבחרות. זהו הבסיס האיתן לכל חיי האדם, ומי שלא ניצלם כראוי, עפ"י יקשה עליו ביותר להתיצב מחדש על דרך המלך, וכל יתר חייו יקבעו בהתאם, אם לשבת או לחסד, אם לתורה או לעבודה, אם לבנות בית של תורה או בית של בינוניות. וכל זה בעצם מתחיל, מתקופה כושלת אחת בימי הנעורים... כל שארית חייו, חינוך ילדיו, וגורל זרעו אחריה, יכול בעצם להחרף באותה תקופת כשלון...

נכון אמת הדבר, שלא כולם נופלים כך. ישנם רבים שעומדים בנסיון, ומצליחים להתגבר על תקופת החושך, לחגור עוז ולשוב אל המסילה. אבל כשמדובר בציבור של אלפי צעירי צאן, תמיד חייבים לקחת בחשבון את המיעוט, שימעד ויפול לבלי שוב. גם המחנכים המצויים בתוככי עולם הישיבות, אינם יכולים להעריך כמה נפלו וכמה מעדו במערכת הבחירות הזאת. אבל הנסיון הוכיח שוב ושוב, כמה אחריות נוראה היא להציב מכשולות בדרכו של כל בן עליה. ומי יודע כמה בני תורה שילמו בחייהם ובתלמודם, בעבור הנפת הדגל! כמה פרחי כהונה נגדעו באיבם, בטרם הספיקו ללבלב! כמה בתי אב נחרבו, ואינם...

עדיין לא ברור, מי למעשה הרויח במערכת הבחירות, עולם הישיבות או עולם החסידות, האגודאים או הדגליים, אבל דבר אחד ברור כשמש בתוקפו בצהריים, כי שטן המחלוקת ניצח את כולם...

שער שביעי

תינוקות של בית רבן

לפנים בישראל היה ילד יהודי קטן, תלמיד "חדר", סמל העדינות והטוהר! הפנים הצעירות הפיקו טוב לב וחסד, זהרו באור נאצל, קרנו מזיו התמימות וזוהר הילדות.

והיום – מה עוללנו להם?! מה עשינו מהם?! לשון מדברת גדולות, ידיים שלוחות רסן, רגליים ממהרות לרוץ לעיתוני אשפתות, ולב מלא וגדוש ארס של שנאת-חינם!

המחלוקת והמריבות, השנאה והתחרות, חודרות עמוק עמוק לנפש העלם, וביותר אם רך בשנים הוא. העדינות נשחקת, התום והטוהר נאבדים ואינם, ואת מקומם תופסת הנצחנות המרה. כל אצילות המידות יכולה לרדת לטמיון, אחרי מערכה אחת של מלחמת אחים. כל הגיגי המוסר וספרי המידות, עולים בלהבות בלהט הקרב...

איך אפשר לחנך לדרך ארץ, כשכל עלם חורץ לשון, על גדולים וטובים ממנו?! איך אפשר לחנך לנועם המידות, כשכל ילד סובב ברחובות קריה, לחלק כרוזים רוויי לעג וקלס?! איך אפשר לחנך לכבוד התורה, כשהתורה ולומדיה מושפלים עד שאול תחתיה?!

איך יראה הדור הבא, שגדל בתוך יורה רותחת של שיטנת אחים?! איך יראו צעירי הצאן, שצמחו בתוך רקב המחלוקת?! שנשמו כל כך הרבה, אבק שריפה ושנאת מרורות! האזניים הרכות ששמעו כל כך הרבה קולות מלחמה, חרופים וגדופים, מכות וקללות. העיניים הטהורות שראו את עולם התורה במערומיו. הלב הזך והעדין, שראה את כל הרע והמכוער, את כל החושך והאפילה...

כבר העיד הרמב"ם באגרותיו, כמובא בהקדמה, שנביאים נבאו וחכמים חכמו ופילוסופים חפשו ויספו לספר רעת המחלוקת, ולא הגיעו לתכליתה! לא התימרנו מעולם. להגיע עד תכלית רוע המחלוקת, אלא רק ללמוד וללמד,

מדוע א"א להגיע לתכליתה? מפני שזרעי המחלוקת נפוצו בלבות כל ישראל, מקטן ועד גדול, מדן ועד באר שבע, ועד מעבר לים. לעולם לא יוכל ילוד אשה, לאמוד ולשער מה יצמח מזרעי רקבון אלו. לעולם לא ישיג שכל אנוש, כמה רפש וטומאה ירדו לעולם, בעטיה של מחלוקת, כמה חורבן וצער השכינה...

ולא נותר לנו אלא לעמוד ולהזיל דמעה, על חורבן הקדש והמקדש, על בני ישראל ועם ה' כי נפלו בחרב, ועל ועד אשר שמם וביטול בתי מדרש, ועל ניפוץ עלי סלע עולליה ונעריה, ועלי כבוד אשר גלה בעת חורבן דביריה, ועלי שמך אשר חולל בפי קמי מציריה...

סיכום

א. אל תשקצו את נפשותיכם במחלוקת, המכלה הגוף והנפש והממון, ומה נשאר עוד? ראיתי לבנים השחירו, ופחות נפחתו, ומשפחות נספחו, ושרים הוסרו מגדולתם, ועיירות גדולות נתערערו, וקיבוצים נפרדו, וחסידיים נפסדו, ואנשי אמונה אבדו, ונכבדים נקלו ונתבזו – בסיבת המחלוקת! (אגרות הרמב"ם). כמדומה, שיועילו דברי החוברת להאיר ולבאר, כל תיבה ותיבה מלשונו הזהב של הרמב"ם, עם כל הכאב והיגון על כי נזקקנו לזאת...

ב. אל לנו להכניס בישיבה רוחות חדשות, כי יסוד הישיבה נוסד להתעלות בתורה, ודברים נוספים אסור להכניס לתוך הישיבה, ואיני מקנא באותם שמכניסים לעולם הישיבה רוחות נוספות, אף שכוונתם לשם מצוה, כי עי"ז מחריבים רחמ"ל את הרבים, ואף שהוא לשם מצוה, מ"מ אין לזה מקום בהיכל הישיבה, כי אסור להניע את הישיבה, כי הישיבות הם כלל ישראל. (הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל).

ג. עיקר הלימוד הוא התמידי והבלתי נפסק. בלימוד התמידי הוא סוד הקדושה, וזה שעושה תורתו קרעים קרעים אסף רוח. (אגרות חזו"א).

ד. ומן הידוע כי המלכויות והמדינות אינם נחרבות, אלא בשביל המחלוקת. (רבנו בחי).

ה. קל מאד להרוס ולקלקל, אבל אח"כ קשה לתקן...

ו. לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן. (שבת קי"ט ב').

ז. גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, יותר מבנין בית המקדש, יותר מהצלת נפשות. (מגילה ט"ז ב').